

Сапсаєнко Л. В.,

аспірант кафедри української і зарубіжної літератури

Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

ПЕРЕДУМОВИ ДРАМАТУРГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Анотація. У статті розкрито основні передумови драматургічної діяльності Б. Грінченка, а саме: суспільно-політичні, соціально-економічні та культурно-освітні. Подано сторінки життя українського селянства другої половини XIX ст. Проаналізовано український літературний рух, що набував у зазначений період надзвичайного інтересу.

Ключові слова: передумова, національне відродження, народний рух, кріпосне право, українське суспільство, драматичний театр.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Борис Дмитрович Грінченко належить до тих визначних українських історичних постатей, які своє життя самовіддано служили рідному народові, розвитку і возвеличенню української мови, розбудові культурно-освітнього середовища, театрального мистецтва. Ще в юні літа він глибоко переконався, що лише культура й освіченість народу стануть «найтвердішою і найміцнішою підвалиною національної самостійності» [4, с. 15]. Зважаючи на те, що за часів життя великого патріота Україна могла лише мріяти про свою незалежність, Б.Д. Грінченко доводив: головним чинником у формуванні ідеї самостійності – є мова. На думку мислителя, саме рідна мова має покладатися і в основу розвитку національної драматургії. Аналіз значного масиву наукової і художньої літератури дозволяє зробити висновок про те, що головними передумовами драматургічної діяльності Б. Грінченка є: суспільно-політичні, соціально-економічні та культурно-освітні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Українське літературознавство, починаючи з другої половини 80-х років XX століття, переживало складний процес самооновлення, який характеризувався появою нових акцентів у інтерпретації як літературно – історичних подій, так і літературних постатей. Дослідження творчості Б.Д. Грінченка характеризуються кардинальним переглядом творчої спадщини митця, новими підходами до її вивчення (Л. Гаєвська, М. Веркалець, Л. Голомб, П. Охріменко, І. Денисюк, А. Погрібний, П. Охріменко, М. Сиваненко, П. Хропко, В. Яременко та ін.).

Науковці (Н. Калениченко, І. Пільгук, А. Погрібний, Л. Сахно, Є. Шаблювський та ін.) правдиво, різнобічно осмислюють творчість митця. Майже всі дослідники відзначили, що письменник правдиво відображав життя народу у своїх творах. Але протягом 70-х років початку 80-х років діяльність Б. Грінченка було майже забуто.

Формування мети статті. Розкрити основні передумови драматургічної діяльності Б. Грінченка, а саме:

суспільно-політичні, соціально-економічні та культурно-освітні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Суспільно-політичні передумови характеризуються наявними суперечностями: з одного боку – Лівобережна Україна, яка перебувала у складі Російської імперії, характеризувалася деякою автономією. З іншого боку – як і у всій Росії до 1861 р. тут панували феодално-кріпосницькі відносини. Практично все суспільно-політичне життя було зросійщеним, панувала тиранія російського уряду. Натомість, навіть за таких умов найбільш прогресивні діячі українського народу прагнули позитивних змін, демократичних порядків і правових відносин, які б полегшили його суспільне становище. На початку 70-х років XIX століття активізується громадський рух в Україні, центром якого став Київ. Після розгрому Кирило-Мефодіївського братства виросли нові суспільно-політичні сили. Помітною стає діяльність П. Чубинського, В. Антоновича, М. Драгоманова, І. Нечужа-Левицького, П. Мирного, М. Старицького, М. Лисенка та багатьох ін.

Втім, на Правобережній Україні громадських рух розпочався дещо раніше – з 1848 р. («весни народів»). Автохтонне населення, яке було під владою Австро-Угорщини, Польщі, Румунії, Чехословаччини також піддавалося суспільно-політичним утискам і поневоленню. Цей рух поділився на два основні табори: народовство і москвофільство. Якщо москвофіли тяжіли до «більшості Малоросів», то народовці намагалися створити сильну партію, яка б завойовувала народні маси, вела їх до незалежного суспільного життя.

Варто зазначити, що взаємозв'язок суспільно-політичного життя українців Правобережної України ніколи не припинявся і був нагально потрібним у всі часи. Але, починаючи з другої половини XIX ст. він був просто необхідним, адже після майже повного припинення українського життя в Росії, значна кількість культурно-освітніх діячів: П. Куліш, М. Вовчок, Леся Українка, О. Кониський, І. Нечуй-Левицький продовжують видавати журнал «Правда», який був всеукраїнським органом, оскільки в Росії неможливо було видавати ні українських газет, ні журналів. Значна кількість українських письменників, політичних діячів, у тому числі Борис Грінченко, друкували свої праці у Львові, Чернівцях, Станіславові (сучасний Івано-Франківськ) та ін. містах Правобережної України.

Соціально-економічні передумови були не менш складними. Незважаючи на те, що кріпосне право було знищено, основна частка українського народу була поневолена і соціально, й економічно. Це знайде глибоке відображення у творах багатьох українських письменників і поетів (І. Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський, І. Не-

чуй-Левицький, І. Карпенко-Карий, Ю. Федькович та ін.). Тяжкі умови життя селянства: безробіття, голод спонукали його до пиятики, морального розладу, іміграції тощо. Ці сторінки життя селянства знайдуть відображення у творах Бориса Грінченка: «Серед темної ночі», «Нахмарило», «На громадській роботі» та ін.

Культурно-освітні передумови драматургічної творчості Бориса Грінченка передусім пов'язуються із культурним національним відродженням як на теренах Лівобережної, так і Правобережної України. У 70-х – 80-х роках XIX ст. цензура на українські книжки в Росії дещо зменшилася, стала можливою літературна і наукова діяльність. Це викликало видання книжок для народу. Особливо активно працювали у цьому напрямі М. Коцюбинський, Самійленко, Леся Українка, Марко Вовчок. Небувалого розвитку набув театр, його репертуар збагатився низкою нових п'єс, передусім із народного життя. Їх авторами були Кропивницький, І. Карпенко-Карий (Тобілевич), М. Старицький, І. Франко та ін. З'явилися високоталановиті артистичні сили: М. Заньковецька, Кропивницький, брати Тобілевичі, які здобули високу пошану у глядачів. Все гостріше поставало питання про рівноправність української культури і мови. На цьому тлі Борис Грінченко започатковував свою літературну і зокрема, драматургічну діяльність. Письменник стверджував: в Україні не може бути справжнього театру без української мови. При цьому зауважував, що «народові треба здорової моральної і артистичної з літературного погляду драми, а не (драми) гопака й горілки», мета театру – не грошові збори, а поширення «виднокругу народного» [2, с. 174]. Саме тому він виступав за високопрофесійний театр у якому б культивувався й виховувався дух української нації.

Творчість письменників другої половини XIX – початку XX століть відкриває перед нами художню самотність українського письменства, естетичну неповторність національної картини буття народу, його розвиток у контексті європейського літературного процесу.

Після скасування кріпацтва (1861 р.), проведення в Росії земської, міської, судової, військової і шкільної реформ відбуваються значні зміни у громадській думці.

Інтелігенція, яка була прогресивно настроєна ставала рушійною силою народного руху. В Україні починають виникати нелегальні політичні гуртки, розпочинається «ходіння в народ» з метою підняття селянства на боротьбу «за землю і волю». У губернських центрах організуються громади – товариства української інтелігенції, діяльність яких носила культурно-освітній характер.

Учасники збирали фольклорно-етнографічний матеріал, вивчали історію й культуру українців, видавали і розповсюджували українську художню і науково-популярну літературу.

У другій половині XIX століття набуває розквіту драматургія і лірика, розвивається літературна критика, виникають нові естетичні явища: модернізм, натуралізм, та його стильові течії – імпресіонізм символізм, експресіонізм, неоромантизм.

Саме в цей період важливого значення набула українська драматургія, яка характеризується розквітом широкої палітри соціальних проблем. П'єси М. Старицького, Б. Грінченка, М. Кропивницького, І. Карпенка-Карого, І. Франка набувають широкої популярності, розширюють

сферу впливу української літератури, її функціональні можливості, спілкування з різними верствами народу.

Б. Грінченка можна вважати «народником» бо він завжди цінував українську мову, традиції українського народу. Твори Тараса Шевченка, які він прочитав ще учнем Харківської реальної гімназії, настільки вплинули на письменника, що він починає писати українською мовою. Важливе місце Б. Грінченко надавав книжкам для народу, зокрема для дітей. Зокрема у Харкові було видано три книжки для народного читання – художні «Два товариші», «Бідний вовк», і науково-популярну брошуру «Про грім та блискавку». Б. Грінченко мріяв скласти таку популярну бібліотеку для простих людей, яка б допомогла здобути хоча б елементарну освіту.

Так було видано його поетичні збірки – «Пісні Василя Чайченка», «Підсільською стріхою», «Під хмарним небом», пише десятки оповідань – «Без хліба», «Екзамен», «Сестриця Галя», «Сама, зовсім сама», «Дядько Тимоха», «Ксеня», «Хата», «Каторжна», «Серед чужих людей» та ін., двіповісті з життя інтелігенції – «Сонячний промінь» і «На розпутті», працює над драмами.

Б. Грінченко у творах глибоко співчував знедоленому простому люду, критично ставився до тогочасного суспільного ладу. Підтримуючи зв'язок з гуртком революційних народників, письменник розповсюджував заборонену літературу (статті Михайла Драгоманова, популярні брошури Сергія Подолинського «Про багатство та бідність», «Про Правду» та ін. На той час український народ здебільшого був неписьменним, тому театр був єдиним можливим офіційним місцем, де звучала українська мова. Незважаючи на цензурні заборони, у видавництві Грінченка (засноване 1894 р. в Чернігові, відновлене на початку XX ст. у Києві) побачили світ понад 50 книжок для народного читання тиражем близько 200 тисяч примірників. Серед них вірші Т. Шевченка, оповідання М. Коцюбинського, приказки Є. Гребінки, байки Л. Глібова, оповідання Ю. Федьковича, поетична збірка «Кобза» поета-засланця Павла Грабовського та ін.

Українська драматургія цього періоду була багатопроblemною і різножанровою, цьому свідчать твори М. Кропивницького, «Не судилось», «Талан», М. Старицького, «Сто тисяч», «Мартин Боруля», «Хазяїн», «Глитай, або ж Павук» «Суєта», «Житейське море» та «Доки сонце зійде, роса очі виїсть І. Карпенка-Карого, «Лимерівна» П. Мирного, «Степовий гість», «Серед бурі» Б. Грінченка, «Учитель», «Сон князя Святослава», «Украдене щастя» І. Франка.

Тема селянського життя стає також актуальною. Твори зображують давнє, кріпосницьке лихо, в оповіданнях, та повістях розкриваються теми з життя панщини (І. Нечуй-Левицький «Микола Джеря», І. Франко «Панщизняний хліб», О. Кониський «Протестант»), проте на перший план тепер виходили теми становища селянства в умовах капіталізації господарства (І. Нечуй-Левицький «Кайдашева сім'я», І. Франко «Лесишина челядь», О. Кониський «Козарський ланок», Б. Грінченко «Серед темної ночі» і «Під тихими вербами»).

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Борис Дмитрович Грінченко належав до тих визначних українських історичних постатей, які своє життя самовіддано служили

рідному народові, розвитку і возвеличенню української мови, розбудові культурно-освітнього середовища, театрального мистецтва.

Борис Грінченко жив і працював у ХІХ столітті, але його діяльність і творча спадщина як ніколи актуальні сьогодні. Борис Грінченко увійшов в історію, культуру, літературу України як оборонець її надбань, інтересів, європейської перспективи розвитку. У нього і літературний псевдонім був промовистий, символічний – «Вартовий» – той, хто стоїть на сторожі, оберігає, охороняє.

Література:

1. Бадіна С. В. Лінгводидактика Бориса Грінченка / Бадіна С. В. / Творча спадщина Бориса Грінченка й українська національна ідея [Текст] : матеріали наук. конференції до 145-ої річниці з дня народження Бориса Грінченка. – Луганськ : СПД Резніков В. С., 2008. – С. 255-258.
2. Грінченко Б. Народний театр / Грінченко Б. // Літературно-науковий вісник. – 1900. – Т. ХІ. – Кн. 9. – С. 174.
3. Грінченко Б. Д. Твори : в 2 т. / Б. Д. Грінченко. – К. : Наук. думка, 1991. – Т. 2. Повісті. Драматичні твори / Б. Д. Грінченко ; упоряд. В. В. Яременка ; приміт. А. Г. Погрібного, В. В. Яременка ; ред. тому А. Г. Погрібний. – 608 с.
4. Животенко-Піанків А. Педагогічно-просвітницька праця Бориса Грінченка / А. Животенко-Піанків. – К. : Вид. центр «Просвіта», 1999. – 176 с.
5. Малиш М. Книговидавнича діяльність Б. Грінченка : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.10 / Малиш М. – К., 1994. – 156 с.
6. Олесь О. Б. Грінченко / Олесь Олександр // Твори : 42 т. – К., 1990. – Т. 1. – С. 649.
7. Франко І. Збір. творів : у 50 т. / І. Франко. – Т. 29. – С. 14.
8. Франко І. Збір. творів : у 50 т. / І. Франко. – Т. 41. – С. 513.

Сапсаєнко Л. В. Предпосылки драматургической деятельности Бориса Гринченко

Аннотация. В статье раскрыты основные предпосылки драматургической деятельности Б. Гринченко, а именно: общественно-политические, социально-экономические и культурно-образовательные. Подано страницы жизни украинского крестьянства второй половины ХІХ в. Проанализированы украинский литературное движение, приобретающего в указанный период чрезвычайного интереса.

Ключевые слова: предпосылка, национальное возрождение, народное движение, крепостное право, украинское общество, драматический театр.

Sapsayenko L. The prerequisites of dramatic activities by Boris Hrinchenko

Summary. The socio-political, socio-economic, cultural and educational prerequisites of dramatic activities by B. Grinchenko are described in the article. This article deals with Ukrainian peasantry life of the late nineteenth century. The Ukrainian literary movement acquired an unusual interest in this period is analyzed in the article.

Key words: prerequisite, national revival, popular movement, serfdom, Ukrainian Society, drama.